

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X
e-I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 24

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 24

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2022

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

PROF. HABIL. DR. *Pēteris Vanags* (kalbotyra / linguistics),
LATVIJAS UNIVERSITĀTE, RĪGA,
STOCKHOLMS UNIVERSITET

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Wiesław Wydra* (filologija / philology,
knygos istorija / book history),
UNIwersytet Adama Mickiewicza, POZNAŃ

Turiny (Contents)

Straipsniai (Articles)

Paulius V. Subačius

Tekstas kaip gyvatvorė o 9

Simon Fries

Über die Variation *būtų - būt* und
mūsų, jūsų - mūs, jūs bei Christian Donelaitis o 27

Ona Aleknavičienė

Lietuvių kalba kaip kalbos politikos objektas Prūsijos Karalystėje:
XVIII a. pradžios diskursas o 57

Birutė Kabašinskaitė

Rytų, vidurio ir Mažosios Lietuvos raštijos sandūros
1863, 1865 m. reformatų religinės didaktikos knygelėse o 103

Giedrius Subačius

Simono Daukanto 1846-ųjų *Pasakų Fedro* rankraščio ir spaudinio ortografija o 131

Jurgita Venckienė

Kazimiero Jauniaus marginalijos
Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikoje* (1901) o 187

Beata Bednarek

„Witaj, Ojczyzno!” – akcenty litewskie w lirykach
Franciszka Dionizego Książnina zawartych w Rękopisie Puławskim o 217

Publikacijos (Publications)

Sondra Rankelienė

Teodoro Narbuto asmeninės bibliotekos fragmentas
Vilniaus universiteto bibliotekoje: nuosavybės ženklai, viršeliai
ir marginalijos kaip savininko asmenybės bruožų atskleidimo įrankis o 239

Reda Griškaitė

Motiejaus Valančiaus sudarytas retų lietuviškų knygų sąrašas o 319

Recenzijos (Reviews)

Aurelija Tamošiūnaitė

Recenzuojama: Tomasz Kamusella, *Words in Space and Time.*

Historical Atlas of Language Politics in Modern Central Europe, 2021 ○ 365

Rima Cicėnienė

Recenzuojama: Ilja Lemeškinas = Il'ja Lemeškin, *Pranciškaus Skorinos*

portretas 1522–2022 = Portrait de Francisk Skorina 1522–2022, 2022 ○ 373

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Viktorija Šeina, *Savas svetimas dainius. Adamas Mickiewiczius*
lietuvių literatūros kanone (1883–1940), 2021 ○ 385

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Dalia Jakaitė (sud., įv. str. ir koment.)

Ko mums šiandien trūksta? Povilo Višinskio publicistika, 2020 ○ 391

Jolita Mulevičiūtė

Recenzuojama: Diana Streikuvienė (sud., tekstų autorė)

Jonas Kazimieras Vilčinskis. Vilniaus albumas =

Jan Kazimierz Wilczyński. The Vilnius Album, 2021 ○ 399

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Roma Bončkutė

Konferencija „Jaunsvirlaukio akademija“, skirta S. Daukanto

229-osioms gimimo metinėms: Jelgava ir Jaunsvirlaukis ○ 409

Rima Cicėnienė

Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių biblioteka, Vilnius

Recenzuojama:

Ilja Lemeškinas = Il'ja Lemeškin,
Pranciškaus Skorinos portretas 1522–2022 =
Portrait de Francisk Skorina 1522–2022

Travaux du Cercle linguistique de Prague 10

Vilnius, Praha: Lietuvių kalbos institutas, Prahos lingvistų būrelis,
2022, 310 p., faksimilės, iliustracijos, ISBN 978-609-411-307-9

2022-ieji Lietuvoje paskelbti Pranciškaus Skorinos metais: sukanka 500 metų, kai Vilniuje buvo įkurta pirmoji spaustuvė ir išleista Skorinos *Mažoji kelionių knygelė* (1522). Šis paleotipas žymi spaudos ir masinės komunikacijos pradžią Vilniuje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK). Simboliška, kad metus pradėjo Karolio universiteto Prahoje ir Lietuvių kalbos instituto Vilniuje mokslininko, baltisto Iljos Lemeškino monografija, skirta Skorinos portretui. Ji pratęsė skorinistikos bibliografiją lietuvių kalba ir yra išsamiausias darbas po prieš 30 metų knygos istoriko Levo Vladimirovo lietuvių kalba parengtos knygelės *Pranciškus Skorina. Pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininkas*¹. Monografija papildo ir Lietuvos menotyrininkų tyrimus², nes Skorinos portretas dėmesio dar nesulaukė. To priežastimi galėjo tapti tai, kad šalyje šiuo metu neturime nė vieno *Rusėniškosios Biblijos* (toliau – RB) egzemplioriaus³ su originaliu portretu ir jis žinomas tik iš reprodukcijų. O ir LDK rusėniškąją kultūrą, jos išraiškas Lietuvos mokslininkai ėmė tirti tik pastaraisiais dešimtmečiais, tad tūlam Lietuvos skaitytojui, ne specialistui, Skorina vis dar liko tolimas, svetimas baltarusiškojo istorijos naratyvo veikėjas, menkai siejamas tiek su Vilniaus, tiek su Lietuvos istorija. Tad naujoji monografija lietuvių kalba pasirodė pačiu laiku.

1 Vladimirovas 1992.

2 Žr. Matušakaitė 1984; Matušakaitė 2010;
Šinkūnaitė 2000; Drėma 1987 ir kt.

3 Skorinos leidinių būta gerokai daugiau iki

Pirmojo pasaulinio karo Vilniaus viešojoje bibliotekoje. Šiuo metu jie saugomi Rusijos valstybinėje bibliotekoje. Egzemplioriai su-registruoti leidinyje: Немировский 2009.

Apie Skorinos asmenybę, veiklas ir išleistas knygas pastaraisiais metais, minint *RB* jubiliejų 2017 m., buvo kalbama ne kartą, pasirodė visas pluoštas mokslo publikacijų rusų, baltarusių, anglų kalbomis. Baltarusijoje buvo išleistas Skorinos leidinių faksimilių rinkinys, leidžiantis smalsiems skaitytojams didžiosiose Lietuvos bibliotekose susipažinti su paleotipais. Naujos tyrėjų įžvalgos ir suvokimas, kiek ankstesniuose darbuose liko klaidų, dar neatskleistų Skorinos gyvenimo ir veiklos faktų, matyt, ir tapo akstiniu Lemeškinui ieškoti naujo informacijos šaltinio tyrimui. Visos mokslinės produkcijos gausoje aktualiai nuskambėjo Prancūzijoje gyvenančios bei dirbančios baltarusių mokslininkės Olgos Šutovos raginimas naujai pažvelgti į Skorinos portretą, perskaityti grafikoje užfiksuotus elementus⁴. Straipsnyje mokslininkė nurodė, kokias perspektyvas toks tyrimas atskleidžia. Recenzuojama knyga tai ir patvirtina.

Parašyti recenziją šiai knygai garbinga, bet itin nelengva užduotis. Pirmiausia, monografija jau turėjo dvi laidas (2020 ir 2021)⁵ rusų kalba ir ne vieną recenziją⁶, o iki šios pasirodymo gali būti publikuotos dar bent dvi. Antra, svarbiausi mokslininko atradimai, užfiksuoti knygoje, jau buvo išryškinti ir pristatyti Vilniaus knygų mugėje lemtingomis 2022 m. vasario 24–25 d. Dažnam knygos ir raštijos tyrėjui dalis informacijos jau buvo žinoma, atpažįstama iš ankstesnių Lemeškino publikacijų. Tad intriga tapo tai, kaip autorius pasiekia rezultatų, kaip atskleidžia tyrimo virtuvę skaitytojui. Nedaugelis žino ir tai, kaip atsitiko, kad baltistas Ilja Lemeškinas, ilgus metus Lietuvos mokslo aplinkoje gerai žinomas kaip XIV–XVI a. baltiškų rankraščių ir spausdintų šaltinių tyrėjas, skyręs tam ne vieną mokslo straipsnį bei monografijas, pasuko knygos istorijos kryptimi? Į pastarąjį klausimą atsakyti, matyt, lengviausia.

Lietuvos istorijos ir raštijos tyrėjams gerai žinomos mokslininko kompetencijos dirbant su senaisiais raštijos šaltiniais, jo senųjų kalbų žinios, taip pat Prahos ir Čekijos archyvų medžiagos išmanymas, galimybės joje nuosekliai ieškoti skorinianai aktualios dokumentikos. Juolab kad tai ne pirmas tyrėjas Karolio universitete, domėjęsis šiuo leidėju. Skorinos palikimas domino ir kitą rusų kilmės mokslininką, slavistą Antonijų Florovskį (Антоний Флоровский, 1884–1968), universitete dirbusį nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio. Šis mokslininkas gerai žinomas dėl išsakytos abejonės apie Skorinai priskiriamą Georgijaus vardą⁷. Tad, artėjant Skorinos *RB* jubiliejui, 2015 m. Lemeškinas įsiliejo į tarptautinę tyrėjų grupę, vykdžiusią mokslinių tyrimų sklaidos projektą, rengusią parodą ir tarptautinius mokslo renginius Baltarusijoje, Čekijoje ir Lietuvoje. Jau po poros metų pasirodė pirmosios publikacijos, skirtos Skorinos šeimai, *Mažosios kelionių knygelės* spausdinimo aplinkybėms ir kt.⁸, o 2020 m. – naujos Skorinos portreto tyrimo įžvalgos⁹.

Lemeškino įdirbis, atlikti tyrimai ir sukaupta faktografinė bei ikonografinė informacija tais pačiais 2020 m. sugulė į pirmąjį monografijos leidimą. 2021 m. pasirodė antrasis, papildytas, leidimas, o 2022 m. pradžioje Lietuvos skaitytojus pasiekė trečiasis lei-

4 Шутова 2015, 58–80.

5 Лемешкин 2020b; Лемешкин 2021.

6 Shutova 2021; Shutova 2020, 317–325.

7 Флоровский 1940–1946, 153–260.

8 Visų temai aktualių Lemeškino mokslo straipsnių ir monografijų bibliografinius aprašus galima rasti duomenų bazėje *Lituanistika*.

9 Лемешкин 2020a, 122–142.

dimas lietuvių kalba. Knygą išleido dvi institucijos: Prahos lingvistų būrelis ir Lietuvių kalbos institutas. Tai 10-asis *Prahos lingvistų būrelio darbų* (pranc. *Travaux du Cercle linguistique de Prague*) tomas. Knygos vertimą į lietuvių kalbą parėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, o spalvotą spaudą – *Petro ofsetas*, kur knyga ir buvo išspausdinta. Knygos antraštinio lapo atvartą puošia čeko Jiřío Altmanno iš Prahos medžio raižinys *Pranciškus Skorina ant lentos iš kaimyno sodo kriaušės* (2020), o viršelio aplanką ir tekstą – Ilyos Kabakovo iš Niujorko sukurtas musės portretas (1981). Knygos viršelio bei maketo kūrėja Terezie Unzeitigova pagal Lemeškino sumanymą musę sumaniai apgyvendino visoje knygoje: ji lipa ant iliustracijų, ropoja teksto paraštėmis ir atgyja greit verčiant puslapius. Kita ypatybė – knygos dizainas neprikišamai edukuoja skaitytoją. Jis turės atpažinti skyrius numeruojančius senosios rašybos skaičius, pastebės į geometrines figūras subėgančius skyrių tekstus, susipažins su knygos gamybai reikalingais įrankiais priešlapiuose ir turės tarp jų atpažinti musių gaudyklę.

Knygos skelbimas monografijų serijoje, matyt, lėmė ir kiek neįprastą leidinio struktūrą. Įvadinę dalį sudaro net keturi tekstai: pratarinė, įžangos žodis, esė ir Lemeškino žodis lietuvių skaitytojui. Pagrindinę monografijos dalį sudaro trumpa autorinė knygos anotacija ir dešimt knygos skyrių. Leidinį pabaigia apibendrinamosios santraukos lietuvių bei prancūzų kalbomis, spausdintų šaltinių, literatūros sąrašai ir priedai.

„Pratarinė“ (p. 7–19), skirtą 10-ajam tomui, parašė pagrindinis serijos rengėjas ir Prahos lingvistų būrelio pirmininkas Tomášas Hoskovecas. Joje autorius trumpai nusako esminius dalykus apie leidinį: paaiškina serijos ir publikuojamo tyrimo sąsajas (Lemeškinas „per visuminės filologijos prizmę nagrinėja didelės apimties ženklus, priklausančius kelioms skirtingoms semiologinėms paradigmoms“, p. 7), įvardija tyrimo aktualumą („P. Skorinos ‘Rusėniškoji Biblija’ iki šiol niekada nebuvo suvokiama kaip vienas ir unikalus sudėtinis kultūros ženklas“, p. 7), plačiam skaitytojų ratui paaiškina, ką vadiname rusėnų kalba, kodėl Skorina vadintinas Europos piliečiu ir priklauso LDK kultūrai, taip pat atskleidžia semiologinį¹⁰ publikuojamo tyrimo kontekstą. Taigi knygos pratarinėje aptartas Europos ir LDK istorinis bei kultūrinis Skorinos veiklos kontekstas, pagrindiniai leidėjo biografijos momentai, paralelės su kitais to meto humanistais suteikia kiekvienam leidinio skaitytojui pagrindinių žinių, reikalingų suprasti publikuojamą tyrimą. Mokslu besidominčiam skaitytojui svarbus ir įdomus *RB*, kaip semiologinio tyrimo objekto – pirminio visuminio ženklo, išaiškinimas, jo struktūrų ir objektą determinuojančios visumos atskleidimas. Hoskovecas išsamia pratarne pagrindžia ne tik atlikto tyrimo pagrindu parengtos knygos struktūrą, bet ir musės, kaip graviūros informacinės sistemos dalies, svarbą. Sigitas Narbutas trumpu įžangos žodžiu („Pranciškus Skorina, 2020-iejai“, p. 21–22) pristato Lemeškino knygos esmę, įvertina jos naujumą ir novatoriškumą. Šiuos aspektus liudija ir specialiai leidiniui parašyta Tomášo Glanco ir Serainos Renz esė („Musė trikdo meną / mane“, p. 23–29), skirta musės atvaizdo simbolikai ir funk-

10 Semiologija kartais dar vis tapatinama su semiotika. Apie tapatumus ir skirtumus žr. Salupere 2012, 36–54.

cijoms, ženkliskumui mene. Žodyje lietuvių skaitytojams (p. 31–34) Lemeškinas akcentuoja Skorinos veiklų svarbą Čekijos ir LDK kultūros istorijai bei aptaria Skorinos portreto pirmumą istorijos kontekste. Pro lingvisto akis nepraslydo *RB* aptikti lituanizmai, išradingai pasitelkti pristatant tyrimo objektu tapusią graviūrą. Knygos istorikams, bibliografams ateityje pravers ir autoriaus surašyta trumpa recenzuojamos knygos leidybos bei gyvavimo Baltarusijoje istorija.

Autoriui semiologinio tyrimo objektu pasirinkus *RB* atspausdintą Skorinos portretinę graviūrą, knygos skyriai gula nuoseklia seka: nuo bendriausių temų link atskirų graviūros elementų analizės. Gal todėl knyga primena muzikos kūrinį: atskiri motyvai skamba skirtingose dalyse, kol galiausiai išplėtojami į atskiras temas. Pirmojo monografijos skyriaus pavadinimas „Šaltinių ir pseudošaltinių apžvalga“ (p. 39–66) apibūdina jo turinį. Jį Lemeškinas pradeda objekto nustatymu, suregistruoja visus tyrėjams žinomus, pasiekiamus, o ir neišlikusius, portreto egzempliorius bei jų variantus (su muse ir be jos), surašo jų saugojimo vietas, skaitytojui pateikia publikuotus kiekvieno egzemplioriaus vaizdus. Iš viso šiuo metu žinomi septyni portreto vienetai, tad lietuviškoji knygos redakcija papildyta nauju egzemplioriumi, saugomu Ukrainos Volodimiro Vernadskio nacionalinės bibliotekos Rankraščių institute (p. 39, 46, nr. 1.4). Registracijos sąrašą lydi išsami atskirų graviūrų saugojimo egzemplioriuose istorija, atskleidžianti klaidos apie galimą dar vieną portreto versiją gimimo priežastis. Tuo Lemeškinas pradeda išsamią portreto tyrimų istoriografijos analizę, fiksuodamas ir paaiškindamas Jevgenijaus Nemirovskio (Евгений Немировский), Viktoro Šmatavo (Віктор Шматав), Mikolos Ščakacichino (Микола Шчакаціхін) bei kitų mokslininkų klaidas aprašant graviūras. Klaidų priežastis jis įtikinamai argumentuoja ir iliustruoja graviūros elementų – musės kojėlės, raidžių junginio, įrašų lentelėje – variantų vaizdais. Jau šiame skyriuje, pasitelkus XVI a. vidurio leidybos pavyzdžius, teikiamos išvalgos dėl portreto variantų reikmės, funkcinės vietos visoje leidinio struktūroje, svarstoma, bandoma skaičiuoti, kiek egzempliorių galėjo būti iš viso atspausdinta. Skyrius užbaigiamas dokumento autentiškumo svarbos svarstymu. Lemeškinas vaizdžiai papasakoja, kokią įtaką mokslo tyrimams turėjo XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Aleksandro Florovo (Александр Флоров) sukurta Skorinos portreto „faksimilė“ varyje (p. 58) su įveltomis klaidomis bei šios reprodukcijos aprašymas, išplėtotas ir tiražuotas vėlesniuose darbuose. Šio skyriaus skaitymas dažnai kėlė emocišingos mokslinės polemikos su anksčiau portretą tyrusiais mokslininkais pojūtį. Norint kiek apginti senuosius tyrėjus, reikia priminti, kad tik XXI a. pradžioje skaitmeninės technologijos suteikė mokslininkams galimybę ne tik rasti visus tyrimui reikalingus portreto egzempliorius, bet ir palyginimui sutelkti kokybiškus objektų vaizdus į vieną vietą, įgalino platesnį bei gilesnį tyrimų spektrą, atkreipiant dėmesį į knygos ar jos struktūrinės dalies elementus, jų savitumus, ypatybes skirtinguose egzemplioriuose. Deja, tokiš galimybės neturėję tyrėjai savo darbuose dažnai turėjo vadovautis ne *de visu* matytu vaizdu, bet kitų tyrėjų aprašymais ar tenkintis ne itin kokybiškomis reprodukcijomis. Matyt, šioje vietoje reiktų apginti ir *bitės* atsiradimą aprašuose vietoj *musca depicta*. Vargu ar XIX–XX a. knygos istorijos tyrėjai dairėsi į Renesanso epochos paveikslus ir teikė dėmesio

nuolat ten pasirodanti *musei*¹¹, o štai *bitė* stačiatikių rankraštinės knygos tradicijoje gyvuoja jau ilgus amžius, nuo 1073 m. Kijevo kunigaikščio Sviatoslavo *Izborniko*¹² laikų. Su *bitė* buvo lyginami skriptoriumuose dirbę rašovai. Vilniuje ir Supraslyje 1502–1507 m. dirbę bei *Bibliinių knygų sąvadą* parengęs Motiejus Dešimtas taip pat pavartojo knygos sudarytojo ir *bitės* darbo palyginimą: „И якоже бчела собирает с всякого цвета в един сот и изливаеть та ядь сладку. Тако и сия книги зложены, от всех в единою“¹³ („Ir kaip bitutė surenka nuo kiekvieno žiedo ir sunėša į korį saldų maistą, taip ir šios knygos suguldytos iš visų į vieną“¹⁴). Gal tai galėtų tapti atsakymu į autoriaus mintį („Menama *bitė*, dėl kažkokios paslaptingos [autoriaus neįvardytos] priežasties pavaizduota kaip tipinė *muse*, skraidė net iki šių dienų, nes P. Skorinos darbus tyrinėjantiems mokslininkams puristams panorėjus simbolizavo darbštumą ir stropumą“, p. 59), kodėl taip ilgai istoriografijoje niekam neužkliuvo darbščiosios *bitės* vaizdas Skorinos portrete, o dar 1926 m. apie *muse* pirmasis prakalbęs Ščakacichinas (žr. citatą p. 93) liko neišgirstas.

Antrojo knygos skyriaus „Portreto žanras *Rusėniškosios Biblijos* iliustracijų kontekste“ (p. 67–97) turinys taip pat daugiasluoksnius, susidedantis iš kelių temų. Pirmiausia, pratešdamas aistringą diskusiją su Ščakacichinu ir Šmatavu, autorius aštriai kritikuoja jų teikiamą *RB* iliustracijų klasifikavimą, pats skirdamas ypatingą dėmesį tiriamos graviūros žanrui – portretui. Šiame skyriuje nuskamba ir labai svarbios tyrimui autoriaus nuostatos: „graviūras galima vertinti ir klasifikuoti tik XV–XVI a. vaizduojamojo meno (knygų ir ne tik jų) kontekste“ (p. 69) ir „portretą privalu suvokti XV a. pabaigos–XVI a. pirmosios pusės Europos ir visų pirma čekų ir vokiečių portretinės tapybos (grafikos) kontekste“ (p. 70). Kaip alternatyvą Lemeškinas teikia baltarusių tyrėjo Jurijaus Piskuno (Юрий Пискун, 1994) ir čekų tyrėjo Petro Voito (Petr Voit) siūlomą sisteminimą pagal graviūros atlikėjus – piešėjus ir raižytojus (p. 72). Tačiau Lemeškino teikiamus iliustracijų žanro, tipų skirstymo klausimus palieku menotyrininkams.

Kita svarbi potėmė – graviūrų pateikimas knygos struktūroje. Kažin ar galima sutikti ir su Lemeškino įžvalgomis, kad „iliustracijų spausdinimas vienoje ar kitoje vietoje net mūsų laikais priklauso nuo lauzymo: norint, kad leidinys būtų pigesnis, iliustracijos dažnai sujungiamos į vieną bloką“ (p. 70), „iliustracijų panaudojimas pirmiausia priklausė nuo to, kaip tekstas ‘gulė’ į spaudos lanką, taip pat nuo ksilografines lentos dydžio“ (p. 71). Pritariant, kad ekonominis aspektas buvo aktualus ir tais laikais, kažin ar taip drąsiai galime atmesti tradiciją to meto knygai numatyti ir taikyti dekoro programą, turinčią itin svarbią funkciją – atpasakoti tekstą neskaitančiam ar sunkiai skaitančiam asmeniui. Juk ir rankraštinėms knygoms tiek Vakarų Europoje, tiek LDK būdingi sužetinių miniatiūrų blokai (pvz., Vilniuje perrašytose

11 Šiuolaikiniams tyrėjams šį objektą 2018 m. suaktualino naujas tyrimas, žr. Geimer; Schalansky 2018. Detalesnis sąrašas pateiktas recenzuojamos monografijos 159 puslapyje.

12 Istoriografijoje dar vadinamas *Simeono-Sviatoslavo Izborniku*.

13 *Biblijos knygų sąvadas*, Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (sign.: 24.4.28), 1r.

14 Vertė recenzijos autorė, konsultavo dr. Nadežda Morozova.

knygose: jau minėtame *Bibliinių knygų sąvade* (1502–1507), *Aiškinamajame Psalmyne* (XVI a. pradžia)¹⁵. Kita pasakojimo linija detaliai atskleidžia Skorinos portrete ir kitose graviūrose panaudotų simbolinių Dangaus šviesulių – saulės ir mėnulio – krikščionišką simboliką ikonografijoje, ryšį su Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų ikonografija, nusako pastarosios patekimo istoriją į Čekijos Karalystę kartu su šv. Bernardino iš Sienos mokymu, tuo pačiu susieja Skoriną su bernardiniais Polocke (p. 73, 75). Pasakojimas kupinas krikščioniškosios simbolikos aiškinimo, iliustruotas XVI a. pradžios knygų graviūromis bei 18 mėnulio ir saulės heraldiniame skyde vaizdų iš *RB*. Šis elementas jau buvo sulaukęs tyrėjų dėmesio, vadintas *Skorinos signetu*. Šįkart autorius diskutuoja apie jo reikšmę, laikydamas šį atributą priklausymo konfesijai (lieka ne iki galo aišku kuriai) skelbimu (p. 80). Dar viena skyriuje skambanti svarbi tema, paremta Voito tyrimu, – tai dėmesys portretų įvairovei Skorinos leidinyje. Aktualiais tampa ne tik leidėjo portretas, bet ir realių bei bibliinių asmenų kriptoportretai siužetinėse graviūrose, jų suskirstymas pagal sutartinai įvardytus meistrus (p. 72). Tai, kad šiose graviūrose galima atpažinti įsivaizduojamus to meto asmenis ir kad tos pačios iliustracijos kiek pakoregavus buvo naudojamos kitoje to paties leidinio vietoje, tik sutvirtina mintį, kad knygos dekoras buvo programuojamas.

Trečiajame monografijos skyriuje „Skaitmenis žyminčių raidžių derinys ‘mz’ portreto žanro kontekste“ (p. 99–127) autorius apžvelgia čekų portretinės tapybos formavimosi procesą europiniame kontekste, portreto tapymo kanoną, įrašų kartušę ar banderolėse tradiciją. Skyrius praturtintas aptariamų portretų pavyzdžių vaizdais. Toks informacijos pateikimas skaitytojui sudaro puikias sąlygas suvokti asmens portrete pateikiamų grafinių ženklų informatyvumą, o patį portretą suprasti kaip tam tikrų duomenų rinkinį (p. 124). Lyginamasis požiūris leido autoriui visiškai naujai pažvelgti ir į viename Skorinos portreto variante esančią monogramą – skaitmenų kirilinėmis raidėmis junginį *mz*. Istoriofografijoje dėl jo reikšmės taip pat buvo diskutuojama (pvz., viena iš versijų – tai graverio monograma, p. 149), o atliktas tyrimas Lemeškinui suteikė galimybę atskleisti ne tik junginio reikšmę, bet ir svarbų Skorinos biografijos faktą. Kažin ar po šio tyrimo kam nors pavyks nuneigti, kad portrete ši monograma fiksuoja leidėjo amžių spausdinant *RB* dalį, t. y. 47-uosius amžiaus metus, o tuo pačiu, atlikus aritmetinius veiksmus, tikslina jo gimimo datą (jei sutinkame, kad vaizdas graviūrai lentoje buvo išdrožtas tais pačiais 1517 m., o ne anksčiau).

Ketvirtasis skyrius „Portreto panaudojimas knygoje *Išmintis Jėzaus, Siracho sūnaus* ir Karalių knygoje motyvai“ (p. 129–136) skirtas bandymui suprasti portretų panaudojimo motyvą. Šįkart į pagalbą pasitelkiama ne tik kontekstinių vaizdų knygų struktūroje analizė, tačiau ir originalios citatos iš *RB*, padedančios atskleisti kūrinio kompozicijos, turinio ir dekoru ryšį. Daugiausia dėmesio skiriama atvejui, kai *RB* dalyje „*Išmintis Jėzaus, Siracho sūnaus*“ pateikiamos dvi prakalbos ir du portretai: Jėzaus, Siracho sūnaus, atveriančioje knyga atsklandoje ir Skorinos greta kolofono su leidybos duomenimis. Lemeškino įžvalgos apie galimą Skorinos motyvą paremtos tiek anks-

15 Saugomas Rusijos nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyriuje (sign.: F.I.738).

tesnių mokslininkų (Nemirovskio, Piotro Vladimirovo [Петр Владимиров]) mintimis, tiek jo paties interpretacijomis. Šiame skyriuje su pačia *RB* struktūra nesusipažinusiam skaitytojui tekstas bus kiek painus. Situaciją gerokai pataisytų aiškus aptariamų portretų vietos nurodymas knygų struktūroje. Lieka neaišku, kodėl Skorinos portretas siejamas tik su prakalba, bet nesvarstomos sąsajos su kolofone nurodyta informacija, galimu siekiu paliudyti autorystę ir taip pirmą kartą atvaizduoti leidėją („visos Europos mastu tai pirmas leidėjo portretas“, p. 33). Matyt, šis interpretacinio pobūdžio klausimas apie portretų panaudojimą, pasikartojimą bus svarstomas dar ne kartą.

Penktasis knygos skyrius „P. Skorinos portreto genezė ir morfologiniai ypatumai. Jo panaudojimas Biblijos kontekste“ (p. 137–157) nuveda skaitytoją į portreto kilmės istorijos gelmes. Lemeškinas išplėtoja ankstesniame skyriuje išdėstytas mintis apie Skorinos portreto siužetines ištakas – Albrechto Diurerio (Albrecht Dürer) graviūrą Šv. Jeronimas savo studijoje (1514). Jis detalai analizuoja portretuose pavaizduotas kompozicijas ir jų elementus, vaizdų sąsajas ir skirtumus, išvelgdamas jų „dubletškumą“ (p. 147). Svarbų vaidmenį pateisinant pasauliečio portreto spausdinimą Šventajame Rašte autorius suteikia šios knygos herojei musei, kuri to meto skaitytojui turėjo nusakyti, kad „tai personažas, vertas būti žmonių prisimenamas“, bet nėra šventasis (p. 154). Grįžtama ir prie monogramos bei kitų kompozicijoje esančių įrašų lentelėse klausimo. Kartais informacija tekste pakartojama, o kartais iškeliami nauji aspektai. Būtina pastebėti ir tai, kad lietuviškoje redakcijoje šis skyrius papildytas informacija apie šv. Jeronimo atvaizdą Lione 1524 m. išleistoje Vulgatoje (p. 155–156). Šis atvejis tapo graviūrų panaudojimo kasdieniame gyvenime, lėmusio ir vaizdų išlikimą, pavyzdžiu. Tekstas iliustruotas graviūros kopija, kuri svarbi dar ir tuo, kad kompozicijoje taip pat turi musę.

Tai tapo sklandžiu vabzdžio skrydžiu į šeštąjį skyrių „*Musca depicta* P. Skorinos portretuose ir ant jų“ (p. 159–189), skirtą *musca depicta* problemai. Lengva ironija nuspalvintas tekstas supažindina su temos istoriografija, kuriozinėmis situacijomis muziejuose, pristato visą seką XV a. pabaigos–XIX a. pradžios Vakarų Europos dailininkų paveikslų, kuriuose galime pamatyti *musca depicta* tiek kaip kompozicijos elementą, tiek kaip akių apgaule (pranc. *trompe-l'œil*, p. 23). Deja, aprašymas kupinas įvairių papildomų, įdomių, bet nuo pagrindinės temos nutolusių, pasakojimų, detalių paveikslų ar miniatiūrų aprašymų. Šiame skyriuje vėl plėtojama *bitės* Skorinos portrete istoriografijos analizė, ypatinga svarba suteikiama bitės ir musės anatomijai bei atvaizdavimui. Morfologiniai vabzdžių požymiai tampa pagrindiniais argumentais bitės ir musės dvikovoje. Pastarosios pergalė leido autoriui *RB* priskirti prie „unikalių Renesanso epochos meno paminklų“ (p. 189). Tačiau vargu ar galima sutikti su Lemeškiniu, kad jau tuo metu knygos kūrėjai, pradangindami musę iš kito portreto varianto, galvojo apie „optinę judėjimo iliuziją popieriuje“ (p. 189).

Septintajame skyriuje „P. Skorinos portretistas“ (p. 191–200) Lemeškinas plėtoja antrajame skyriuje pradėtą temą ir bando nustatyti graviūros autorius. Mokslininkas pripažįsta, kad „pamąstymai šia tema kol kas yra laisvo, išankstinio pobūdžio“ (p. 191). Jis ieško argumentų patvirtinti ar atmesti anksčiau siūlytą *Litomeržičių alto-riaus meistro* versiją. Tuo tikslu tyrėjas gerokai praplečia potencialių kūrėjų sąrašą, o

identifikavimui vėl pasitelkia lyginamąjį metodą. Jis tapatina atributuotus vaizduojamosios dailės kūrinius su graviūromis, gretina vaizdavimo manieras, aptiktas graviūrose monogramas. Skaitytoją turėtų sudominti pasakojimo dalis, kurioje bandoma identifikuoti to meto realių asmenų kriptoportretus (p. 194–196).

Portreto autorių paieška iškelia ir *RB* spausdinimo vietos klausimą. Jis aptariamas bene didžiausiame aštuntajame skyriuje „*Rusėniškosios Biblijos* spausdinimo vieta“ (p. 201–245). Pasitelkus kolofonuose pateiktus leidybos duomenis rekonstruojama bibliinių knygų leidybos seka akcentuojant Prahos miesto įvardijimo kaitą. Tai tampa svarbiu tyrimo elementu, siekiant patikslinti spaustuvės vietą. Mokslininkas į pagalbą pasitelkia visus galimus informacijos šaltinius: miesto istoriją, tekstologinę Prahos leidinių kolofonų analizę, jau esamus tyrimus, archyvinius dokumentus, įvairių laikotarpių miesto vaizdus (graviūras, vaizduojančias miestas; dailės kūrinius; nuotraukas), miesto planus bei žemėlapius. Gausi informacija, jos detalumas dažnai atitraukia dėmesį nuo pagrindinės – portreto – temos, tačiau puikiai atskleidžia mokslininko virtuvę, jo minčių ir tyrimo seką. Taip Lemeškinas kantrų ir atidų skaitytoją žingsnis po žingsnio atveda į tiksliai nustatytą *RB* ir, manyta, Skorinos portreto spausdinimo vietą: tai „Prahos Senasis miestas, [...], Vištų turgus (Šv. Mikalojaus aikštė), pirklio Severyno namas *Pas pusiau auksinį mėnulį*“ (p. 242). Tuo mokslo tyrimas baigiamas.

Devintuoju skyriumi „Leidėjo atvaizdo vizualizacijos problemos, arba Dėl kokių priežasčių derėtų atsisakyti P. Skorinos ordinų“ (p. 247–257) Lemeškinas sugrįžta prie Skorinos portreto temos, tačiau jau kitu laikmečiu ir kitu aspektu, taip praplėsdamas knygos chronologinius ir erdvinis rėmus. Skaitytojas perkeliamas iš XVI į XXI a., iš senojo Prahos miesto į šiandienos Baltarusiją. Jis supažindinamas su Skorinos įvaizdžio ir jo naudojimo kaimyninėje Baltarusijoje problematika. Mokslininkas su ironija diskutuoja tiek apie Skorinos atvaizdavimą, tiek apie ideologizuoto vaizdo valstybiniuose Baltarusijos apdovanojimuose naudojimą, nevensgia politinių vertinimų, itin stiprių epitetų. Su daugeliu autoriaus išsakytų minčių recenzentė sutinka, o diskutuoti norėtų tik dėl itin griežtai išsakytos nuostatos apie Skorinos atvaizdą profiliu (p. 256). Profilius atvaizdas buvo įprastas ir populiarus nuo Antikos laikų, tad kažin ar su tokiu autoriaus smerkiamu vertinimu sutiktų profiliu pavaizduoti Romos imperatoriai medaliuose ar visafigūrių portretų kompozicijose klūpintys valdovai, didikai rankraštiniuose maldynuose.

Pagrindinę knygos dalį užbaigia dešimtas skyrius „Metodologija ir demologija“ (p. 259–272), parengtas antrajam leidimui. Apibendrinančioje santraukoje autorius paaiškino šio skyriaus atsiradimo aplinkybes – tai „baltarusių tautos dalies reakcija į pirmąjį leidimą“ (p. 280). Tad nenuostabu, kad tekstas tampa tarsi atsaku į autoriui išsakytus priekaištus. Lemeškinas dar kartą apžvelgia skorinianą Baltarusijoje: fiksuoja į mokslo apyvartą įvestus tautinę ideologiją tenkinančius netikslumus, aptaria parengtus pirminių šaltinių rinkinius ir jų teikiamos informacijos ribotumą, iškelia svarbią mokslo temų monopolizavimo problemą. Šis knygos skyrius turėtų sudominti ir jaunus tyrėjus, ieškančius naujų informacijos šaltinių tyrimams, jų interpretavimo būdų, nes Lemeškinas moko naujai kelti klausimus, susieti matematinius statistikos vidurkius su Antikos, Viduramžių tekstais. Šis baigiamasis skyrius dar

kartą pagrindžia Lemeškino nuostatą, kad ir Skorinos portretas pateikia išskirtinės vertės informacijos, turi būti laikomas patikimu XVI a. šaltiniu, kurį būtina nagrinėti to laikotarpio kultūros ir istorijos kontekste (p. 271).

Leidinių užbaigiančioje „Apibendrinamojoje santraukoje“ lietuvių (p. 273–281) ir prancūzų (p. 283–291) kalbomis autorius trumpai pateikia pagrindines išvalgas, apibendrina visą tyrimą, atskleidžia naujųjų monografijos leidimų (2021 ir 2022) papildymų priežastis. O papildymų yra ir tekstuose, ir tarp iliustracijų, ir literatūros sąrašė.

Recenzuojamos knygos tekstus galima nagrinėti, diskutuoti įvairiais kultūros istorijos aspektais, bet ne visos autoriaus mintys, išvalgos įtikino. Itin norėtusi pažvelgti į jas iš LDK kultūros istorijos perspektyvos. Nors keliose vietose nusakytas tyrimui itin svarbus Čekijos, Vokietijos ir Italijos dailės bei knygų kultūros kontekstas, sąsajos su Šiaurės Europos Renesanso menu, kyla klausimas, ar galima jį lokalizuoti tik šiose valstybėse? Ar tikrai vertėjo visiškai atsiriboti nuo LDK aplinkos, kurioje pynėsi stačiatikiškos ir katalikiškos tradicijos? Juk antai menotyrininkai, tyrę LDK portretų tapsmą ir gyvavimą, fiksavę visus įvairiais būdais nuo XV a. išlikusius atvejus, jau pastebėjo, kad portretams būdinga ir bizantiškosios dailės įtaka („graikiška maniera“), ir ankstyvoji vokiečių gotika, pasaulietinė tematika. LDK formavosi menas, kuriame pynėsi Rytų ir Vakarų tradicijos¹⁶. Tai pasakytina ir apie LDK rankraštinių knygų, kurtų XVI a. pradžioje, dekorą. Juk Skorina palaikė gyvą ryšį su gimtu kraštu, o ir apie jo konfesinę priklausomybę vis garsiau diskutuojama.

Autorius tyrime apsiriboja tik spausdinta knyga. Kiek jo išvalgų, prielaidų ir išvadų pasikeistų, jei analizė būtų paremta dar ir rankraštinės knygos rengimo tradicija, galimu tuomet funkcionavusių tekstų, o ne tik Vulgatos (p. 146) panaudojimu¹⁷? Ar Skorinos portreto panaudojimas nutolsta nuo rankraštinės tradicijos kūrinių autorių (kūrėją, vertėją, sudarytoją, o šiuo atveju – ir leidėją) vaizduoti pirmojoje kūrinių atveriančioje miniatiūroje¹⁸, iniciale ar šiuo atveju greta kolofono? To meto autorystės supratimo pripažinimas sutvirtintų ir teiginius, kad Skorina amžiaus metus žymintį raidžių junginį nuo lentos vėliau nuėmė, nes jis nebeatitiko realybės¹⁹.

Knygos istorikus jau seniai domina ne tik knygų iliustracijų siužetai, jų adaptacijos ar interpretacijos, bet ir jų atkartojimai, plitę to meto rankraštines knygoje, spaudinių graviūrose, gobelenuose ir bažnyčių vitražuose²⁰, iliustracijų pakartotinis panaudojimas²¹. Šioje knygoje remdamasis portretu, kitomis graviūromis *RB*, autorius rizikuoja rekonstruoti niekur nefiksuotas Skorinos intencijas leidžiant knygą, nupasakoti jo laikmečio žmonių išgyvenamas emocijas. Tai patrauklu tūlam skaitytojui, bet taps lengviausiu taikiniu diskusijai.

Šie kylantys klausimai liudija Skorinos leidinių problematiką esant sudėtingą, ją sunku įsprausti į tradicinius katalikiškos ar stačiatikiškos, tik spausdintos knygos

16 Šinkūnaitė 2000, 26; Matušakaitė 1984, 21;

Drėma 1987b, 53.

17 P.v.z., Темчин 2019, 86–93.

18 Išsamiau žr. Grabar 2003, 294.

19 Shutova 2020, 322.

20 Febvre, Martin 1984, 94.

21 Eisenstein 2012, 64–70.

rėmus. Kartu jie atveria perspektyvas būsimiems tyrimams. Nepaisant šių išsakytų klausimų, knyga parašyta itin patraukliai. Skaitomas tekstas – tai tarsi gyva mokslininko polemika su kolega, gerai išmanančiu temą. Teksto kalba atvira ir dažnai ugninga, tad joje gausu vaizdingų, emocingų, o kartais ir stiprių epitetų, justų humoras ir švelni ironija. Perskaitytas tekstas dažnai provokatyvus ir kviečia diskutuoti toliau. Tokia kalbos stilistika Lietuvos mokslo kontekste dar naujiena ir knygai suteikia gyvumo. Atliktas didelis darbas siekiant visą tyrimo informaciją pateikti nuosekliai, korektiškai. Tekste pateikiama daug papildomos informacijos, XV–XVI a. dailininkų, kūrėjų pavardžių, originalių tekstų kiriline rašyba. Leidinyje beveik nėra išnašų, tad neišvengta perteklinės, tekstą apsunkinančios informacijos, kuri galėtų būti pateikta prieduose (pvz., dokumento teksto perrašas ir vertimas p. 62–63) ar komentaruose (pvz., išsamūs keturių Prahoje leistų knygų bibliografiniai aprašai p. 121 arba Albrechto iš Kolovratų portreto ir jo vėlesnių kopijų fiziniai matmenys, saugojimo istorija p. 100–101). Eiliniam susidomėjusiam skaitytojui kūrėjų, mokslininkų pavardės korektiškai pateiktos lietuvių kalba ir originalia forma. Visame leidinyje pasigedavos kelių pavardžių originalaus varianto. Nevengiama pavartoti ir tarptautinių terminų, kurie lietuvių mokslo kalbai dar svetimi (pvz., *turinio floskulė*, p. 216) arba turi puikius lietuviškus atitikmenis (pvz., *kontradiškinis palyginimas*, p. 94; *obligatorinis*, p. 202). Dėmesį atkreipė ir datų rašymo maniera. Ką tikrai vertėtų ištaisyti būsimuose leidimuose, tai p. 94 likusį klaidingą Aarono atvaizdo Kunigų knygoje antraštę bažnytinė slavų kalba. Priede nr. 4 jis nurodomas teisingai (p. 308). Ypatinga svarba knygoje teko ikonografinė medžiagai. Pateikti gausūs vaizdai, graviūrų elementai sudaro organišką tyrimo teksto dalį. Jie ne tik liudija aptariamą kontekstą, bet, įterpti tinkamoje vietoje, skaitytojui sudaro galimybę pačiam pasitikrinti autoriaus įžvalgas ir argumentus. Šios puikios monografijos skaitytojams itin praverstų pagalbiniai mokslininko įrankiai knygoje: vieninga iliustracijų numeracija, jų ir išskleistų santrumpų sąrašai, asmenvardžių rodyklė.

Apibendrinant galima drąsiai teigti, kad Lemeškino monografija *Pranciškaus Skorinos portretas* – gaivus vėjo gūsis Lietuvos mokslo pasaulyje, stebinantis naujumu. Tai tarpdisciplininis tyrimas, integruojantis meno ir knygos istoriją bei biografistiką, suliejęs semiologinį ir ikonografinį metodus²², istoriografijoje rusėniškajai kultūrai priskiriamą objektą – Skorinos portretą – nagrinėjantis Vakarų Europos kultūros, katalikiškame kontekste. Lemeškinas, išaiškinęs Skorinos portreto variantiškumą, istoriografijoje gyvuojančias klaidas, bandė atskleisti ir jo vietą knygos struktūroje. Siekis neužsidaryti baltarusiškosios ir rusiškosios istoriografijos rėmuose, o ieškoti jungčių su Europos daile, dokumentais Čekijos archyvuose ir naujausiais kolegų darbais, leido autoriui naujai atskleisti portrete panaudotų detalių informaciją, kuri keičia ankstesnes tyrėjų įžvalgas. Monografijoje fiksuojami keturi nauji svarbūs faktai skorinistikoje: 1) nustatyta Skorinos gimimo data; 2) patikslinta spaustuvės, kurioje leista *RB*, vieta Prahoje; 3) identifikuota, kad portrete nutūpusi renesansinė musė, o ne bitė; 4) konstatuota, kad Skorinos portretas – pirmas Europos mastu

22 Apibrėžtį žr. Vitkauskienė 2012, 73.

leidėjo portretas, antras tiksliai datuotas pasauliečio asmens ir pirmas čekų miestiečių luomo atstovo spausdintas portretas. Tai itin svarbu ir LDK raštijos bei kultūros istorijai, nes Skorinos portretui tokius pačius pirmumo požymius galima priskirti ir Lietuvos dailės istorijoje.

Recenzuojama knyga yra naujas reikšmingas tyrimas skorinistikoje, o pasiekti rezultatai skatina naujai pažvelgti į, atrodo, labai gerai pažįstamus knyginis objektus, dar kartą perskaityti senąją jų ikonografiją, atkreipiant dėmesį į kiekvieną smulkiausią vaizdo elementą Vakarų ir Rytų Europos meno kontekste. Tad nieko nuostabaus, kad dabar visose to meto knygose ieškome musių. Ir jau ne vieną jų aptikome apžiūrėdami garsųjį Lietuvos kanclerio Alberto Goštauto užsakytą, Krokuvos meistro Stanislovo Samostšelniko 1528 m. sukurtą Maldyną²³. Išdidinti eksponuojami vaizdai atidesniam žiūrovui²⁴ leido musę rasti bent dviejose miniatiūrose: *Aprėškimas Šv. Mergelėi Marijai* ir *Šv. Kotryna Aleksandrietė*, kur musės tupi lapų pakraščius puošiančiuose bordiūro gėlynuose. Tikimės, kad ši intriguojanti recenzuojama monografija su atgyjančia musele sudomins ne tik tyrėjus – knygotyriminkus, literatūros, meno ir kultūros istorikus, bet ir skaitytojus, besidominčius LDK kultūra. O tuo pačiu priartins Skoriną mūsų kultūros atmintyje, padarys jį „savu“.

Literatūra:

- Aiškinamasis Psalmynas*, [Vilnius], XVI a. pradžia; Rusijos nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius: F.I.738 (rankraštis).
- DRĖMA, VLADAS, 1987a: „Feodalinės Lietuvos portretai“, *Kultūros barai* 1, 64–68.
- DRĖMA, VLADAS, 1987b: „Feodalinės Lietuvos portretai“, *Kultūros barai* 2, 49–53.
- EISENSTEIN, ELIZABETH LEWISOHN, 2012: *The Printing Revolution in Early Modern Europe*. Second edition. Canto Classics, Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
- FEBVRE, LUCIEN; HENRI-JEAN MARTIN, 1984: *The Coming of the Book: The Impact of Printing, 1450–1800*, London: Verso.
- GEIMER, PETER; JUDITH SCHALANSKY (Hgg.), 2018: *Fliegen. Ein Portrait*, Berlin: Matthes und Seitz.
- MATUŠAKAITĖ, MARIJA, 1984: *Portretas XVI–XVII a. Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas.
- MATUŠAKAITĖ, MARIJA, 2010: *Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius: Tautos paveldo tyrimai.
- MOTIEJUS DEŠIMTASIS, 1502–1507: *Biblijos knygų sąvadas*, Vilnius, Supraslis; Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius: 24.4.28 (rankraštis).
- SALUPERE, SILVI, 2012: „Semiotika kaip mokslas“, vertė Dalia Kaladinskienė, *Semiotika* 8, 36–54 (<https://doi.org/10.15388/Semiotika.2012.16765>).

23 Ši rankraštinė knyga, saugoma Vokietijoje, Miuncheno Liudviko ir Maksimiliano universiteto bibliotekoje, Bavarijoje, buvo eksponuota Vilniuje, Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštys-

tės valdovų rūmuose 2022 m. birželio 22–rugsėjo 16 d.

24 Dėkoju kolegei Agnei Zemkajutei už dėmesį dailininkų išdaigoms knygose.

- SHUTOVA, OLGA, 2020: [Rec.:] „Beyond the Symbol: A Ground-Breaking Study of the Portrait of Francysk Skaryna“, *Senoji Lietuvos literatūra* 50, 317–325.
- SHUTOVA, OLGA, 2021: „A remarkable event in Francysk Skaryna Studies: Ilya Lemeshkin’s monograph on the portrait of Francysk Skaryna“ (<https://skaryna.com/en/event-skaryna-studies-monograph-lemeshkin-portret-skorina>).
- ŠINKŪNAITĖ, LAIMA, 2000: *XVII a. Lietuvos portretas: kultūros, asmenybės ir jos atvaizdo santykis. Acta academia artium Vilnensis. Dailė* 19, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- VITKAUSKIENĖ, BIRUTĖ RŪTA, 2012: „Ikonografija“, *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 69–88.
- VLADIMIROVAS, LEVAS, 1992: *Pranciškus Skorina. Pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininkas*, Vilnius: Lietuvos žurnalistų draugijos leidykla.
- ЛЕМЕШКИН, Илья, 2020a: „Здесь сидела (1517), да улетела (1518): Musca depicta на портретах Франциска Скóрина“, *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* 1(79), 122–142 (<https://doi.org/10.25986/IRI.2020.79.1.009>).
- ЛЕМЕШКИН, Илья, 2020b: *Портрет Франциска Скорины: к 550-летию со дня рождения книгоиздателя (1470–2020) = Pranciškaus Skorinos portretas: 550-ąsias gimimo metines minint (1470–2020) = Portrait de Francisk Skorina: en commémorant le 550e anniversaire de sa naissance (1470–2020). Travaux du Cercle linguistique de Prague nouvelle série* 10, Vilnius, Prague: Institut national de langue lituanienne, Cercle linguistique de Prague.
- ЛЕМЕШКИН, Илья, 2021: *Портрет Франциска Скорины = Pranciškaus Skorinos portretas = Portrait de Francisk Skorina. Travaux du Cercle linguistique de Prague nouvelle série* 10, 2e édition, revue et augmentée, Vilnius, Prague: Institut national de langue lituanienne, Cercle linguistique de Prague.
- НЕМИРОВСКИЙ, ЕВГЕНИЙ, 2009: *Книги кирилловской печати, 1491–1550: Каталог. Книжные памятники Российской государственной библиотеки*, Москва: Пашков дом.
- ТЕМЧИН, СЕРГЕЙ, 2019: „Какой редакцией Евангелия пользовался Франциск Скорина“, *Францыск Скарына: новыя даследаванні*, укладальнік Аляксандр Груша, Мінск: Беларускавая навука, 86–93.
- ФЛОРОВСКИЙ, АНТОНИЙ, 1940–1946: „Чешская библия в истории русской культуры и письменности (Франциск Скорина и продолжители его дела)“, *Sbornik filologicky* 3(12), 153–260.
- ШУТОВА, ОЛЬГА, 2015: „Вновь портрет Скорины, или о необходимости ‘читать’ гравюр“, *Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны*. Рэд. О. Л. Ліпніцкая, С. М. Ходзін, Мінск: Выд. Белдзяржуніверсітэта, 58–80.

RIMA CICĖNIENĖ
 Lietuvos mokslų akademijos
 Vrublevskių biblioteka
 Žygimantų g. 1
 LT-01102 Vilnius, Lietuva
 el. p.: rima.ciceniene@mab.lt

Gauta 2022 m. rugpjūčio 31 d.